

13.592

LXXII. ÉVF. 3. SZÁM

ÖTÖDIK FOLYAM

1956. JÚLIUS—SZEPTEMBER

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

1956

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI
FŐBIZOTTSÁGÁNAK FOLYÓIRATA

Megjelenik negyedévenként

Szerkesztőbizottság

DEZSÉNYI BÉLA (helyettes szerkesztő), HARASZTHY GYULA, KOVÁCS MÁTÉ,
KŐHALMI BÉLA, MÁTRAI LÁSZLÓ, VARJAS BÉLA

Felelős szerkesztő

VARJAS BÉLA

E szám munkatársai: KOVÁCS MÁTÉ, a debreceni Egyetemi Könyvtár igazgatója, BERLÁSZ JENŐ, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának osztályvezetője, SZ. NÉMETH MÁRIA, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának csoportvezetője, SOLTÉSZ ZOLTÁNNÉ, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, TRÓCSÁNYI ZOLTÁN ny. egyetemi tanár, DÜRZSA SÁNDOR, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, BERTÓK LAJOS, a debreceni Egyetemi Könyvtár csoportvezetője, HERNÁDY FERENC, a pécsi Egyetemi Könyvtár munkatársa, HOLOVICS FLÓRIÁN tudományos kutató, TOMBOR TIBOR, az Országos Műszaki Könyvtár osztályvezetője, PUSZTAI JÁNOSNÉ, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, DEZSÉNYI BÉLA, az irodalomtudományok kandidátusa, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője, J. HAJDU HELGA, az irodalomtudományok kandidátusa, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője, BÓDAY PÁL, a szegedi Egyetemi Könyvtár osztályvezetője, PÓK LAJOS, a Művelt Nép Kiadó munkatársa, KISS JÓZSEF, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának munkatársa.

Technikai szerkesztő

DÖRNYEI SÁNDOR

Szerkesztőség: Budapest, VIII., Múzeum körút 14–16. Telefon: 339–162/165

Előfizetéseket az Akadémiai Kiadó Terjesztési Osztálya vesz fel
(Budapest, V., Alkotmány utca 21)

A magyar könyvtári törvény alapelvei, célkitűzései és művelődéspolitikai jelentősége

I. Előkészítő munkálatok

A magyar könyvtárügy tízéves fejlődése során 1956 elején egyik legjelentősebb állomásához érkezett el: hosszabb előkészítés után elkészült és megjelent a könyvtárügy szabályozásáról hozott törvényerejű rendelet és a végrehajtásáról kiadott minisztertanácsi határozat.¹ Ez a két jogszabály alapvetően, átfogóan és korszerűen foglalja össze a magyar könyvtárügy egészének jelenlegi helyzetét, és határozza meg további fejlődésének irányvonalait. Ehhez fogható széleskörű, döntő jelentőségű és előremutató szabályozás eddig nem volt a magyar könyvtárügy történetében, úgyhogy e két jogszabály együtt egész szocialista könyvtárügyünk *alapvető törvényének* tekintethető.

Ez a két alapvető rendelkezés régen érzett hiányt pótol, s csaknem minden lényeges könyvtári kérdés szabályozására kiterjed. Korszerű formában való megalkotásának gondolata 1953-ban merült fel.² A kezdeményező javaslat mind a könyvtárpolitikai irányító tényezők, mind pedig a könyvtári dolgozók körében megértésre és visszhangra talált, úgyhogy a Népművelési Minisztérium, illetve az Országos Könyvtárügyi Tanács már 1954. áprilisi ülésén mérlegelte az előkészítés időszerűségét és lehetőségét. Nem sokkal később a Tanács munkatervébe iktatta kidolgozását, és 1955 elején megalakította az előkészítő bizottságot.³ A tervezet nyersanyagát a Debreceni Egyetemi Könyvtár munkaközössége állította össze.⁴ Az előadói javaslat a világosabb áttekinthetőség kedvéért még együtt tartalmazta a törvényerejű rendeletbe és végrehajtási utasításba kívánczoló részeket, sőt a teljesség érdekében még egyes szervezeti és ügyrendi szabályzatba való részekre is kiterjedt. Ezt előbb 1955 áprilisában

¹ A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1956. évi 5. számú törvényerejű rendelete a könyvtárügy szabályozásáról. A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 1.018/1956 (III. 9.) számú határozata a könyvtárügyről szóló 1956. évi 5. számú törvényerejű rendelet végrehajtásáról. Magyar Közlöny, 1956. 19. sz. A továbbiakban e két jogszabály együttes megjelölésére rövidség kedvéért — bizonyos pontatlansággal — a *könyvtári törvény* kifejezést használjuk.

² Kovács Máté: *A magyar könyvtárügy országos szervezetének időszerű kérdései*. A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve, 1953. Debrecen, 1954, 60. és 131. l.

³ A bizottság tagjai BARABÁSI Rezső, BERZA László, IRÁNYI Lujza, KOVÁCS Máté, SEBESTYÉN Géza és TAKÁCS József voltak.

⁴ Részt vett e munkában: BERTÓK Lajos, CSÜRY István, EMBER Ernő, FUTALA Tibor, MÓDIS László, MALLER Sándor, VARGA Zoltánné és VÁRADY-SZABÓ László.

az Országos Könyvtárügyi Tanács,⁵ illetve külön is a Műszaki Könyvtárügyi Tanács, majd pedig 1955. május 27-én a II. Országos Könyvtáros Konferencia⁶ tárgyalta meg. A *Könyvben* közölt előzetes ismertető cikk⁷ nyomán, továbbá az Országos Könyvtárügyi Tanács és a II. Országos Könyvtáros Konferencia tárgyalásain, végül egyes könyvtárosok és intézmények részéről szóban és írásban 48 hozzászóló igen sok különféle észrevételt, megjegyzést, kiegészítést és javaslatot tett. Bátran elmondhatjuk tehát, hogy az alapvető törvény előkészítése az érdekelt dolgozók, intézmények és szervek legszélesebb körű bevonásával és közreműködésével folyt le. Hosszú hónapok együttes erőfeszítése során a korábbiakhoz a könyvtárügy egész területéről további rendkívül gazdag tapasztalati anyag gyűlt össze, sok fontos szempont, alapelv és célkitűzés tisztázódott, úgyhogy a törvény jogi szerkesztési munkája valóban tartalmas, sokoldalúan megvilágított és rendszerezett szakmai anyagra támaszkodhatott.

Ezt követően a törvényerejű rendelet és a minisztertanácsi határozat kész tervezetét hozzászólásra 54 olyan országos hatáskörű szerv, illetve szakértő személy kapta meg, akik a könyvtárügyben illetékeseknek tekinthetők. A 35 különféle hozzászólásban újból mintegy 160 kisebb tartalmi, szerkezeti vagy stiláris észrevételt tettek. Ezek mérlegelése, megvitatása és indokolt esetben való bedolgozása után alakult ki e két alapvető jogszabályunk mai végleges formájában.⁸

II. Szükséges-e, időszerű-e a könyvtári törvény, és megvoltak-e az előfeltételek elkészítéséhez?

Az előkészítés megindításától kezdve egészen végleges megformálásáig — ha elvétve is, de — különféle oldalakról különféle formában többször is felmerült az a kérdés, hogy vajon *időszerű-e* és csakugyan már most *szükséges-e* a könyvtárügy átfogó, egységes szabályozása. Ez idő szerint megvan-e a *reális lehetősége*, megvannak-e az elvi és gyakorlati előfeltételei annak, hogy a magyar könyvtárügy egésze országosan, egységesen és tartós érvénnyel jogi szabályozást nyerjen? Más szóval nem lesz-e túlságosan korai az elért eredmények rögzítése? Illetőleg ezzel éppen ellentétben nem fogja-e majd túlságosan gúzsba kötni a törvény a későbbi, ma még előre nem egészen áttekinthető fejlődést?

Bár e szórványos kérdések és kétkedések jobbra csak tájékozatlanságból vagy az újtól való tartózkodásból fakadtak, mégsem tekinthetők teljesen indokolatlanoknak. Az előkészítés kezdetén ugyan már teljesen kialakultak szocialista könyvtárpolitikánk elvi célkitűzései, s gyakorlatilag is kifomálódtak könyvtárügyünk korszerű körvonalai. Csaknem minden területen tudatosultak társadalmunk könyvtári igényei, kialakultak a szükséges könyvtár-típusok, korszerű szervezeti formák és alkalmas munkamódszerek, mégis

⁵ Tájékoztató a könyvtárakról és a könyvtárügyről szóló törvényerejű rendelet tervezetéről. Népműv. min. házi soksz. 1955. 1—31. l.

⁶ A könyvtárakról és a könyvtárügyről készítendő törvényerejű rendelet és végrehajtási utasítás tervezete. Népműv. min. házi soksz. 1955. 1—29. l.

⁷ Kovács Máté: A könyvtári törvény előkészítése. A Könyv, 1955. 4. sz. 150—152. l.

⁸ Fodor Zoltán: Törvény a könyvtárügy szabályozásáról. A Könyvtáros, 1956. 3. sz. 161—163. l.

érezhető nehézségeket, olykor zavart okozott, hogy a különféle könyvtári területeken elért fejlődés meglehetősen egyenetlen képet mutatott, az alapvető elvi kérdések tudományos elemzéséből leszűrt eredmények és a külföldi példák nem voltak eléggé közismertek, a könyvtárügy helye és jelentősége művelődéspolitikánkban nem volt kellőképpen ismert és általánosan elismert. Számos problémát menetközben kellett tisztázni, számos eredményt az előkészítő munka során kellett megismerni és megismertetni, s a fejlődés egyenetlenségét, jelenlegi aránytalanságait és az arányok várható alakulását a kidolgozás folyamán állandóan szem előtt kellett tartani.

Mindezek azonban csak e szokatlanul nagyméretű és bonyolult feladattal járó természetes és leküzdhető nehézségeknek bizonyultak. A rendezés *szükséges és időszerű* voltát mutatja mindenekelőtt az a széleskörű érdeklődés és közreműködési készség, ami a könyvtári dolgozók részéről az előkészítés egész ideje alatt megnyilvánult. Valamennyien évek óta érzik egy alapvető jogszabály hiányát, e hiány hátrányait, és ismételten sürgetik a könyvtári törvény elkészítését. Érezhetően szívesen vállaltak részt annak mielőbbi létrehozásában.

A maga idejében ugyan az 1952-es minisztertanácsi határozat⁹ lényeges előrelépés volt. Sikeresen megindította a könyvtárügy korszerű fejlődését. Felbontotta a régi, elavult könyvtárügyi szervezetet. Új, korszerű könyvtárpolitikai célokat tűzött ki. Új országos szervezeti alapelvek és keretek kialakítását tette lehetővé. A fejlődés első szakaszában különösen hasznosnak és termékenynek bizonyult az a törekvése, hogy a könyvtárakat szorosan ahhoz a területhez vagy szervhez kapcsolja, amelynek a könyvtári szükségletéről gondoskodni hivatottak. A gyors ütemű fejlődés azonban időközben túlhaladt rajta. Egyfelől azért, mert a könyvtárügy sokkal szélesebb, szövevényesebb és jelentősebb művelődéspolitikai területnek bizonyult, mint amilyennek e határozat körvonalazta. Másfelől pedig azért, mert a könyvtárügy fejlődése az elmúlt négy év során sokkal gyorsabb és erőteljesebb, korszerű átfarmálódása — célkitűzéseiben, szervezeti felépítésében, munkája tartalmában és módszereiben — sokkal gyökeresebb volt, mint azt előzetesen elgondolni vagy éppen megtervezni lehetett volna.

A valóságos fejlődés méreteinek és minőségének kibontakozásával egyre világosabbá lett, hogy új, az egész könyvtárügyet átfogó, korszerű törvényre van szükség, és ennek megalkotása nemcsak kívánatos, hanem sürgős is, mert hovatovább az alapvető könyvtárpolitikai kérdések országos érvényű, egységes szabályozásának hiánya a további tervszerű fejlődés legfőbb akadályává válik. Amilyen komoly előny volt 1952-ben és az utána következő években például az, hogy a könyvtárak szervesen társadalmunk megfelelő tevékenységéhez kapcsolódtak, és kialakuló új rendjébe szervezetileg is beépültek, annyira hátrányos volt a könyvtárügy szakmai egységének hiánya és kormányzati szinten való képviselésének kiépítetlensége. Bármilyen nagy erőforrás is volt, és bármilyen nagy eredményeket is hozott a helyi kezdeményezés és ösztönös lendület a keretek mennyiségi kiépítésében, egyre elengedhetetlenebbnek bizonyult a körütekintő tervszerűség biztosítása, a kiforrott korszerű szervezeti formák és módszerek széleskörű alkalmazása. Az első években kielégítő eredménynek lehetett tekinteni a könyvtári munka

⁹ A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 2042 — 13/1952. számú határozata a könyvtárügy fejlesztéséről. Könyvbarát, 1952. 6. sz. 21 — 22. l.

megindítását ott, ahol addig nem volt, erőteljes felfokozását ott, ahol addig szűkebb keretekben folyt, de a kultúrforradalom haladásával, dolgozó népünk művelődési igényeinek rohamos növekedésével, a termelés tudományos könyvtári szükségleteinek megsokszorosodásával most már tervszerűen és tudatosan arra kellett és kell törekednünk, hogy a könyv és könyvtár elvben és gyakorlatban is megkapja művelődéspolitikánkban azt a helyet, ami jelentőségénél fogva az iskolai oktatás, a film és színház, a sajtó és rádió mellett egyenrangú művelődési tényezőként joggal megilleti.¹⁰ Mindez pedig csak a könyvtárügy átfogó, alapvető és egységes szabályozásával, a könyvtári törvény elkészítésével érhető el és biztosítható kellőképpen.

A jogi szabályozás szükségessége és időszerűsége további indokolást tehát nem igényel. Annál inkább megvilágításra szorul azonban az a kérdés, hogy vajon a magyar könyvtárügy jelenlegi fejlettsége elérte-e már azt a fokot, ami *elegendő alapot* ad a törvény elkészítéséhez, valamint az, hogy kellő mértékben ismerjük-e, vagyis elemeztük és rendszereztük-e ennek a fejlődésnek az eredményeit, hiányosságait és hibáit ahhoz, hogy a törvény korszerű alapelveit, célkitűzéseit megállapítsuk, a könyvtári munka szervezeti kereteit, tartalmát és módszereit országosan meghatározhassuk, mert csak így van meg a *reális lehetősége*, a szükséges elvi és gyakorlati előfeltétele annak, hogy a törvény korszerű szinten elkészüljön. Csak ezen az úton érhető el, hogy ez az alapvető jogszabály elvi megalapozással és rendszerezésben magába foglalja és általánosítsa mindazt, amit könyvtárügyünkben korszerű eredményként felmutathatunk. Így válik lehetővé, hogy eddigi könyvtárpolitikai, szervezeti, tartalmi és módszertani eredményeink alapulvételével reális távlatokat nyisson a további fejlődés számára. Csak ily módon biztosítható, hogy a törvény általános érvényű, mégis kellő mértékig konkrét legyen, egységes irányelveket nyújtson, mégse korlátozza a könyvtárak és könyvtártípusok sajátos igényeit és követelményeit. Valójában ez az elsődleges, a fontosabb probléma. Lényegében ezen múlik, hogy az időszerűvé és szükségessé vált könyvtári törvényt kellő színvonalon meg tudjuk-e alkotni, s valóban alapvető törvény lesz-e vagy csak átmeneti jogszabály, amit a könyvtárügy fejlődése ezúttal is mihamar túlhalad.

A magyar könyvtárügy tényleges fejlődése, eddig elért eredményei, e fejlődés hiányosságainak és hibáinak felismerése és a várható fejlődés reális körvonalazása tehát az az alapanyag, amire a könyvtári törvény felépülhet, amit alaposan elemezni, korszerű rendező elvek szerint rendszerezni kell, s amit világos meghatározásokká és határozott rendelkezésekké kell formálni.

Az előkészítő bizottság számára a könyvtárügy kérdéseinek általános személyes ismeretén kívül itt több kedvező körülmény is komoly segítséget nyújtott. Ezek között leszűrhető fontos tanulságai miatt első helyen kell megemlítenünk azt, hogy az Országos Könyvtárügyi Tanácsban 1953–54-ben *számos fontos könyvtártípus helyzete és több általános könyvtári szakmai probléma* került megvitatásra. Nagymértékben fokozta a tényleges helyzetnek és a fejlődési tendenciáknak megismerését az is, hogy a Tanácsban a törvény kidolgozásával párhuzamosan folyt az egyes könyvtártípusok és ezek összesí-

¹⁰ Kovács Máté: *Könyvtáraink jelentősége művelődéspolitikánkban*. A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve, 1954, Debrecen, 1955. 109–143. l.

tésével az egész könyvtárügy második ötéves tervének előkészítése.¹¹ Így pl. megvitatta a Tanács a megyei könyvtárhálózatok, a szakszervezeti könyvtárak, az iskolai könyvtárak, a szakkönyvtárak helyzetét és problémáit, a közművelődési területi könyvtárak, az egyetemi könyvtárak, a társadalomtudományi könyvtárak, az Országos Műszaki Könyvtár, a mezőgazdasági könyvtárhálózat második ötéves tervét, továbbá a szakirodalmi dokumentáció, a könyvvédelem és könyvforgalom, a könyvtárosképzés és továbbképzés lényeges kérdéseit. A Tanács emelkedő színvonalú munkája tehát nemcsak a napirendre tűzött könyvtárügyi problémák elvi és gyakorlati tisztázását és megoldását szolgálta, hanem egyúttal sok szükséges és hasznos tanulsággal járó előkészület volt a könyvtári törvény elvi alapjainak és célkitűzéseinek kidolgozásához, tartalmának összeállításához.

Más oldalról jelentős mértékben növelték a helyzetismeretet azok a tudományos és módszertani felülvizsgálatok is, amelyek az utóbbi években csaknem valamennyi könyvtártípusunk, sőt csaknem minden számottevő könyvtárunk helyzetét, munkáját, szükségleteit és lehetőségeit felmérték.¹² Értékes tanulságokat nyújtottak azok a beszámolók, áttekintő összefoglalások és alapvető, elvi kérdéseket elemző *könyvtártudományi tanulmányok*, amelyek az utóbbi években nyomtatásban vagy sokszorosításban az egyes könyvtárak vagy könyvtártípusok munkáját, fejlődését ismertették, egyes fontos könyvtári elvi kérdéseket boncolgattak.¹³ A tervszerűen folytatott módszertani felülvizsgálatok és fejlődő könyvtártudományi szakirodalmunk elsődleges, közvetlen hatásukon túlmenően elősegítették azt is, hogy könyvtárügyünk helyzetét hatáskörük felmérhessük, valamint fejlődésének kívánatos irányelveit és kereteit reálisan tisztázhassuk.

Harmadsorban ki kell emelnünk azt a sokirányú segítséget, amit a *külföldi szakirodalom*, valamint a *külföldi könyvtárügyi törvények és rendelkezések* adtak a könyvtárügy egyetemes fejlődési törekvéseit, korszerű célkitű-

¹¹ BARABÁSI Rezső: *Az Országos Könyvtárügyi Tanács munkája és feladatai* Magy. Könyvszle, 1955. 224–226. l. KONDOR Istvánné – PAJKOSSY György – TAKÁCS József: *Mit végzett az elmúlt évben a Könyvtárügyi Tanács, az Akadémia Könyvtártudományi Főbizottsága, a Könyvtárosi Szakbizottság?* A Könyv, 1955. 532–534. l.

¹² CSÜRY István: *A hazai könyvtár-vizsgálatok időszzerű kérdései.* (Kézirat.)

¹³ HARASZTHY Gyula: *A magyar könyvtárügy tíz éve.* A Könyv, 1955. 97–104. l. VARJAS Béla: *Beszámoló a magyar könyvtárügy fejlődéséről, jelenlegi helyzetéről és feladatairól.* Könyvbarát, 1952. 12. sz. 3–7. l. *Az I. Országos Könyvtáros Konferencia határozatai.* Könyvbarát, 1952. 12. sz. 24–26. l. *A II. Országos Könyvtáros Konferencia.* A Könyv, 1955. 241–244. l. *Eredmények, gondok, feladatok* (A decemberi könyvtárosértekezlet tanulságai). A Könyv, 1955. 2–6. l. *A SZOT elnökségének határozata az üzemi könyvtárak munkájáról.* Könyvbarát, 1951. 2. sz. 37–39. l. *A SZOT elnökségének határozata az üzemi, szakszervezeti könyvtárak munkájáról.* (1955. II. 18.) A Könyv, 1955. 189–191. l. GYÓRI György: *Gondolatok az új szakszervezeti központi könyvtárakról.* A Könyv, 1955. 491–494. l. JÁNSZKY Lajos: *Műszaki könyvtárak felülvizsgálatának tapasztalatai.* A Könyv, 1955. 35–37. l. G. NYILAS Márta – REMETE László: *A szabad fejlődés tíz éve a Szabó Ervin Könyvtárban.* A Könyv, 1955. 59–62. l. SALLAI István: *A járási könyvtárak továbbfejlesztésének útja.* A Könyv, 1955. 341–342. l. KÓHALMI Béla: *Könyvtártudományunk feladatai.* Magy. Tud. Akad. Nyelv- és Irodalomtud. Oszt. Közl. 6. köt. 353–378. l. TÓTH András: *A magyar dokumentációs hálózat időszzerű kérdései.* Könyvtárú. Szle. 1950. 3. sz. 27–54. l. CSÜRY István: *A szocialista könyvtári üzem szervezete és működése.* Debrecen, 1954. 1–322. l. KÖPECZI Béla: *Könyvkiadásunk tíz éve.* A Könyv, 1955. 200–204. l. ZALA Imre: *A könyvterjesztés tíz éve.* A Könyv, 1955. 265–267. l. stb.

zéseit, újszerű elgondolásait és bevált gyakorlatát illetően.¹⁴ A tervezett szervezeti, tartalmi, módszertani megoldásaink elvi és gyakorlati helyességének ellenőrzéséhez különösen nagy segítséget nyújtottak a szovjet szocialista könyvtárügy csaknem négy évtizedes gazdag tapasztalatai, valamint a szocialista fejlődés útján megindult népi demokratikus országok tanulságai. Egyes kérdésekben jó hasznát vettük a nyugati országok fejlett gyakorlatának és gazdag szakirodalmának is.

Ilyen körülmények között a magyar könyvtári törvény az időszerű tényleges szükségletek alapulvételével, könyvtárügyünk mai valóságos helyzetének és további fejlődési igényeinek megfelelően, a korszerű külföldi tapasztalatok és tanulságok figyelembevételével formálódhatott ki. Ez a körülmény magyarázza, hogy ez idő szerint nemcsak a legátfogóbb és legteljesebb, hanem alapelveiben és célkitűzéseiben, tartalmában és szerkezeti felépítésében a *legkorszerűbb könyvtárügyi jogszabály* is, amely előreláthatóan tartós érvényűnek ígérkezik, s amely alkalmas lesz arra, hogy szocialista könyvtárügyünk eddigi eredményeit megszilárdítsa, jó kezdeményeit kibontakoztassa, és a további fejlődés lehetőségeit intézményesen biztosítsa.

Korábban azért nem kerülhetett sor elkészítésére, mert a magyar könyvtárügy fejlődésének célkitűzései, keretei és lehetőségeinek körvonalai akkor még nem alakultak ki kellő mértékben. Meg kellett várni, hogy könyvtárpolitikánk és könyvtárügyünk a fejlettség mai szintjére emelkedjék, nehogy a valóság és várható kibontakozás kellő figyelembevétele nélkül elhamarkodjuk szabályozását. *Későbbre* pedig azért nem maradhatott, mert könyvtáraink ma már behálózák társadalmunk életének minden lényeges területét, és a könyvtárügy országos érvényű szabályozása nélkül nem lehet biztosítani szakmai egységét, működésének szellemi és anyagi előfeltételeit. E nélkül viszont nem töltheti be azt a megnövekedett hivatást, ami társadalmunk fejlődő gazdasági és kulturális életében reá vár.

¹⁴ KRUPSZKÁJA, N. K.: *Mit írt, mondott Lenin a könyvtárakról*. Bp., 1953.
 KÖHALMI Béla: *A Szovjetunió és a népi demokráciák könyvtárügye*. Bp., 1952. Egyetemi jegyzet. *Aufgaben und Struktur des Bibliothekswesens in der DDR*. Népműv. Min. közv. PRZELASKOWSKI, Ryszard: *Sieci Biblioteczne i ich założenia strukturalne*. Przegląd Biblioteczny, 1953. 6–25. 1. ULRICH, August: *Entwicklung und Struktur der öffentlichen Bibliotheken in Polen*. Der Bibliothekar, 1953, 209–228. 1. JÓZEFOWICZ, Edmund: *Regulamin jednolity dla bibliotek naukowych*. Artykul dyskusyjny. Przegląd Biblioteczny. 1954. 300–307. 1. KOTARSKI, Stefan: *Biblioteka naukowa w Czechoslovacji. Słowacja*. Przegląd Biblioteczny, 1953. 211–218. 1. *Die Entwicklung der Volksbibliotheken in der ČSR*. Der Bibliothekar, 1953. 119–124. 1. MIHAILESCU, Theodor: *Dezvoltarea activităţii bibliotecilor ştiinţifice în ţara noastră*. Calauza Bibliotecarului, 1954. 7. évf. 8. sz. *Organizacija na bibliotecsnoto delo NR Bølgarija*. (Szofija, 1954), MATVEEVA, Cvetana: *Organizacija na bibliotecsnoto delo v NRB*. Szofija, 1954. KABRT, Jifi: *Knihovnictví v kapitalistických zemích*. Knihovna, 1952, 92–95. 1. BALSER, F.: *Ein Jahrhundert Büchereigesetz in England*. Bücherei u. Bildung, 1950. 524–526. 1. BALSER, F.: *Französisches Büchereiwesen*. Bücherei u. Bildung, 1950. 526–527. 1. KAMMEL, K.: *Das österreichische Bibliothekswesen 1945–1950*. Nachr. f. wissenschaftl. Bibl. 1951. 4. Jg. 1. sz. KANNILA, Hella: *Library Conditions in Finland*. Libr. Ass. Rec. 1954. 56. köt. 1. sz. LEYH, G.: *Von schwedischen Bibliotheken*. Nachr. f. wissenschaftl. Bibl. 1950. 12. sz. 1–5. 1. LINDER, G.: *Den nya danska bibliotekslagen*. Biblioteksbladet, 1951. 36. évf. 1. sz. 6–8. 1.

III. Mit tartalmaz a könyvtári törvény?

1. Célkitűzései és alapelvei

A törvényerejű rendelet és a minisztertanácsi határozat 58 szakasza, illetve pontja tömören magában foglalja a magyar könyvtárügy minden lényeges kérdését, és a sokféle ágazó, gazdag tartalom minden fontos részét illetően világos, határozott rendelkezéseket ad. Meghatározza a közkönyvtárak fogalmát, fajait és azok főfeladatait. Rendelkezik a könyvtárak elhelyezéséről, áthelyezéséről, építéséről, felszereléséről, költségvetésének elkülönítéséről, a könyvtári gyűjtőkörök elhatárolásáról, az állomány védelméről és ellenőrzéséről, a könyvtárosok képzéséről, alkalmazásáról, a könyvtári vezetők kinevezéséről, a könyvtártípusok szervezeti és működési szabályzatának elkészítéséről és jóváhagyásáról. Megállapítja a fontosabb könyvtári hálózatokat és azok szervezeti felépítését. Intézkedik az egy helységben levő kisebb közművelődési könyvtárak összevonásáról és helyettük letéti könyvtárak szervezéséről. Kijelöli a nemzeti könyvtár feladatait és működési területeit. Rendezi a szakirodalmi dokumentáció szerves beépítését a könyvtárakba. Vázolja a könyvtári munka tartalmát és módszereit. Körvonalazza az Országos Könyvtárügyi Tanács feladatkörét és tevékenységét. Szabályozza és összehangolja a felügyeleti, a főfelügyeleti szervek, valamint a kormányzati szakfelügyeletet ellátó Népművelési Minisztérium hatáskörét. Ezenkívül felhatalmazást biztosít a szakfelügyelet számára további könyvtári hálózatok szervezésére, a hálózatközi és könyvtárközi együttműködés szabályozására, a könyvtári gyűjtőkörök meghatározására, az egyes könyvtáraknak a megállapított könyvtártípusok valamelyikébe való besorolására, a könyvtári hálózatok dokumentációs tevékenységének megállapítására, a nem állami (egyházi, egyesületi, szövetségi) könyvtárak működésének figyelemmel kísérésére, a könyvtári építkezések szakmai ellenőrzésére, a könyvtárak tervezési és statisztikai rendszerének, költség- és létszámkereteinek kidolgozására, a külföldi könyv- és folyóirat-beszerzés és csere egységes, országos megszervezésére, valamint a végrehajtással kapcsolatos további részletek rendeletekkel való szabályozására.

E sokféle ágazó, a legkülönbözőbb területeken működő vagy kialakuló könyvtárakat, könyvtártípusokat, könyvtári hálózatokat és más könyvtárügyi szerveket érintő rendelkezések és meghatározások tömör megfogalmazása, áttekinthető elrendezése csak úgy volt lehetséges, ha könyvtárpolitikánk világos célkitűzéseket és irányelveket követ, ha tehát a törvény egységes alapelveken nyugszik. Egységes könyvtárpolitikai szemlélet és irányelvek nélkül nem szervesen felépített jogszabály jött volna létre, hanem csak egymás mellé helyezett és többé-kevésbé összefüggő rendelkezések gyűjteménye alakult volna ki.

E legfontosabb célkitűzések, alapelvek és rendező szempontok a következők voltak:

a) A könyv, a könyvtár és az egész könyvtári rendszer *társadalmi funkciója és művelődéspolitikai jelentősége* a szocialista társadalomban már eddig is rendkívüli mértékben kiszélesedett, megnövekedett, és ez a folyamat a jövőben tovább erősödik. A korszerű könyvtár ma már nem elégzik meg az emberi művelődés írásos, főként többszörözött dokumentumainak összegyűjtésével és megőrzésével, hanem kezdeményezően törekszik a dolgozók

társadalmi általános, politikai és szakmai műveltségi színvonalának emelésére, a termelés és kutatás hathatós támogatására. Nemcsak nyitva áll azok számára, akik felkeresik, hanem tudatosan és tevékenyen igyekszik megnyerni a maga számára olvasóul, használóul művelődni vágyó és munkálkodó társadalmunk egészét. Ennek megfelelően a könyvtár és a könyvtárügy a közművelődés, a termelés és a kutatás egyik legjelentősebb eszközévé vált, és korszerű kifejlesztése éppen olyan alapvető művelődéspolitikai feladat, mint az iskolai oktatása, a filmé és a színházé, a sajtóé vagy a rádióé.

b) Társadalmunk minden számottevő gazdasági, kulturális és egyéb tevékenységi területének megvan a maga *sajátos könyvtári igénye és szükséglete*. A könyvtár, illetve a könyvtári hálózat létrejöttét, méreteit és gyűjtőkörét, szervezeti felépítését és kapcsolatait, valamint működését döntően tehát az a társadalmi igény és szükséglet szabja meg, amelynek a kielégítése a könyvtár, illetve a hálózat hivatott. Ennek elérésére fontos művelődéspolitikai feladatként a különféle „intézményeknél, vállalatoknál, továbbá minden olyan területen, ahol a lakosság, ill. a dolgozók művelődése, a termelés vagy a tudományos munka érdekei szükségessé teszik, ki kell fejleszteni a megfelelő könyvtárakat”.¹⁵ Ezeket *szervezetileg* is (költségvetés, létszám, felügyelet, főfelügyelet stb.) szorosan abba az államigazgatási (tömegszervezeti, egyesületi, szövetségi stb.) szervezetbe kell bekapcsolni, amelynek könyvtári szükségleteiről gondoskodni tartoznak, nehogy az élet valóságától elszakadva, öncélú életet folytassanak. Csak így lehet biztosítani, hogy társadalmunk minden tevékenységi körében olyan típusú és méretű könyvtár működjék, amilyenre ott valóban szükség van.

c) A könyvtárügynek azonban magának is megvannak a maga *sajátos szakmai érdekei, követelményei és előfeltételei*. Ezek egységes és általános érvényrejuttatásától nagymértékben függ az egész könyvtárügy teljesítőképessége és munkájának hatásfoka. Ezért rendkívül fontos, hogy a könyvtárügy *országosan egységes* könyvtárpolitikai *célkitűzések és irányelvek* alapján, egységesen átgondolt szervezeti keretek között, kormányzati fokon kiépített elvi és operatív irányítással és ellenőrzéssel végezze feladatait. Ha ez kellő mértékben és idejében nem alakulhat ki, akkor a könyvtárügy nem képes szakmai munkája színvonalának széleskörű és állandó emelésére, és nem töltheti be azt a korszerű hivatást, ami mai társadalmunk életében reá hárul.

d) A könyvtárügy egységes országos szervezetén kívül nélkülözhetetlen olyan korszerű, középfokú szervezeti formák kialakítása is, amelyek a könyvtárak egy bizonyos csoportját külön szervezeti egységbe, *könyvtári hálózatokba* fogják össze. Erre azért van szükség, mert az azonos feladatkörű könyvtárak együttesen jobban el tudják látni feladataikat, mint külön-külön. A hálózaton belül lehetővé válik a jobb munkamegosztás és a hálózathoz tartozó egységek rendszeres együttműködése, az állománygyarapítás és felhasználás tervszerű megszervezése, korszerűbb technikai felszerelés beszerzése és annak jobb kihasználása, egyes műveletek központosítása és gépesítése, a fejlettebb könyvtárak szakmai tapasztalatainak jobb érvényesülése, az elmaradottabb könyvtárak segítése és ellenőrzése. A hálózati szervezet kiemeli elszigeteltségükből a magukra hagyott könyvtárakat, és valamennyiüket bekapcsolja egy nagyobb, erősebb, céltudatosabb szervezet színvonalasabb életébe. Ugyanakkor kifelé is, az egyes könyvtári hálózatok között is leegyszerűsíti és meg-

¹⁵ Id. minisztertan. határozat 1. pont.

javítja az együttműködést, mert a mai könyvtárközi ügyek jó része hálózati belüggé válik. A könyvtári hálózat tehát a korszerű könyvtári munka nélkülözhetetlen láncszeme. Lényegében a nagyüzemi munkafolyamatok előnyeit biztosítja a hálózatba tömörült könyvtárak számára, és kiépítésével szervezettebbé, jobba és hatékonyabbá válik a könyvtárügy egészének a működése is.

e) Végül a könyvtárak működésének és további fejlődésének egyik fontos előfeltétele a *hatáskörök és feladatkörök* elvszerű és következetes elhatárolása és összehangolása is. Jelenleg mintegy 18 000 különféle könyvtárunk van, amelyek 20 különféle minisztériumhoz és más országos hatáskörű szervhez tartoznak. A felügyeleti hatáskörök tehát többszörösen is érintik, kiegészítik vagy keresztezhetik egymást. Az előbb említett alapelvekből ugyan világosan következik, hogy a felügyeletre, illetve a főfelügyeletre annak az államigazgatási (tömegszervezeti, egyesületi, szövetségi) szervnek a vezetője az illetékes, aki a könyvtár rendszeres fenntartásáról és fejlesztéséről gondoskodni tartozik. A szakfelügyeletet pedig országosan csak egyetlen kijelölt kormányzati szerv gyakorolhatja. Ennek viszont feladata, hogy a könyvtárügy egészének szakmai képviselőjét és védelmét biztosítsa, a könyvtári munka korszerű irányelveinek, tartalmának és módszereinek kialakulását és érvényrejutását támogassa, a könyvtárügy egységes politikai és szakmai irányítását és ellenőrzését ellássa. Mégis félreértések és zavarok elkerülése, az aránytalan eltolódások megelőzése érdekében szükségesnek látszott a hatáskörök csaknem esetenkénti elhatárolása, illetve összehangolása, mert a dolog természetéből folyóan a felügyelet vagy a szakfelügyelet indokolatlan kiterjesztése vagy háttérbeszorulása szükségszerűen az egyedi sajátosság, illetve a szakmai egység egyensúlyának megbontását és a szóbanforgó területen a könyvtári munka lemaradását vagy éppen visszafejlődését idézné elő.

Ezek a korszerű könyvtárpolitikai célkitűzések, alapelvek és rendező szempontok biztosítják a törvényerejű rendelet és a minisztertanácsi határozat *szemléleti elvi egységét*. Ezek tették lehetővé, hogy a törvény a könyvtárakat azok társadalmi funkcióinak és jelentőségének megfelelően értékelje, a magyar könyvtárügyet mindig mint szerves egészet szemlélje, legfőbb rendelkezéseiben a lényeges részek hangsúlyozására és lehető teljességére, az összefüggések kiemelésére és kiépítésére törekedjék.

2. Főbb rendelkezései

A teljességre való törekvés mellett is a könyvtári törvény nem terjeszkedik ki minden részletre. A törvényerejű rendelet is, a minisztertanácsi határozat is ún. *kerettörvény*: csak az alapvető rendelkezéseket és felhatalmazásokat tartalmazza. A könyvtárosok egy része ugyan szívesebben látott volna egy egészen részletes, csaknem szervezeti, sőt működési és ügyrendi szabályzat jellegű teljes könyvtári törvénykönyvet, mert ettől számos bizonytalanság, nehéz vagy vitás helyi kérdés tisztázását remélte. Ennek kidolgozására azonban nem volt meg a reális lehetőség. De ez ebben a formában nem is lett volna indokolt. Az országban működő 18 000 könyvtár közül mintegy 4000 a tanácsi szervezetekhez, csaknem 7000 a szakszervezetekhez, mintegy 6000 az általános és középiskolákhoz, s mintegy 1000 szakkönyvtár a legkülönbébb intézményekhez, vállalatokhoz, hivatalokhoz tartozik. A feladatok, funkciók és a gyűjtőkör, a méretek, szervezeti kapcsolatok és munkamódszerek tekintetében olyan

jelentősek köztük a különbségek, hogy egy bizonyos határon túl már valamennyi könyvtár típusra, sőt ezen belül számos esetben egyes könyvtárakra vonatkozóan is külön-külön kellett volna elkészíteni a megfelelő fejezeteket. Az ilyen nagyfokú részletezés viszont számos nehézséggel járt volna. Ha ez az érdekelt könyvtárak bevonása nélkül készül el, könnyen a valóságtól elszakadó papíros rendelkezéssé válhatott volna. Ha pedig az egyes könyvtárak végezték volna a megfelelő fejezetek kidolgozását, akkor a törvény elkészítése túlon túl hosszasan, előreláthatóan évekig elhúzódott volna, ami viszont a döntő könyvtárpolitikai problémák megoldását, a további fejlődés kibontakozását akadályozta volna. Éppen ezért helyesebbnek látszott, ha a könyvtári jogszabály olyan kerettörvény lesz, amely részletekbe menő szabályozás helyett csak az alapvető könyvtárpolitikai irányelveket, célkitűzéseket, a leglényegesebb rendelkezéseket és hatásköri felhatalmazásokat tartalmazza. Így nemcsak gyorsabban és könnyebben készülhetett el, hanem a további fejlődés során a helyi sajátosságokat, egyedi követelményeket illetően részleteiben szabadabb kibontakozást tesz lehetővé.

A kerettörvény tömör rendelkezései közül is kiemelkedik és részletesebb megvilágítást igényel az alábbi néhány *leglényegesebb*.

A Népművelési Minisztérium könyvtárügyi *szakfelügyeleti hatáskörének* széleskörű megállapításával most már megvannak a könyvtárügy elvi politikai és szakmai irányításához, egységének kialakításához, szakmai érdekei védelméhez, korszerű és tervszerű továbbfejlesztéséhez a nélkülözhetetlen felhatalmazások. Ez a szakfelügyelet nem merülhet ki a különféle típusú és különféle szervekhez tartozó könyvtárak és hálózatok ügyeinek adminisztratív jellegű koordinálásában. Korszerű művelődéspolitikai és könyvtárpolitikai elvi alapokra, széleskörű helyzetismeretre, magas színvonalú szakmai tájékozottságra kell épülnie, hogy kormányzati irányító és ellenőrző hivatását betölthesse.

Az Országos Könyvtárügyi Tanácsot a kormányzati szakfelügyelet fontos szervéül és fórumául jelöli ki a törvény. Jelentős mértékben a Tanács szervezeti felépítésétől, személyi összetételétől, működése eredményességétől függ, hogy milyen szinten és mértékben jutnak érvényre a *korszerű szakmai követelmények* a szakfelügyelet tevékenységében.

Az előkészítés során egyetlen kérdésben sem különböztek és feszültek annyira szembe egymással a vélemények, mint éppen a Tanács szerepének, feladatkörének és hatáskörének a megítélésében. Egyes vélemények, főként a Népművelési Minisztérium Könyvtári Főosztályának egyes dolgozói inkább csak a tárca, még inkább a Főosztály tanácsadó szerve szerepét szánták a Tanácsnak. Más felfogások, főként a más minisztériumokhoz tartozó tudományos könyvtárak képviselői viszont a Tanácsban olyan tárcaközi országos hatáskörű feladatokat ellátó szervet kívántak szervezni, amely a könyvtárügy kormányzati szinten való irányítását és ellenőrzését nemcsak elvileg, hanem gyakorlatilag is ellátja. A kérdés elmélyültebb tanulmányozása arra vezetett, és érezhetően ez lett a többségi álláspont, hogy leghelyesebb, ha a Tanács a Népművelési Minisztérium mellett működő olyan szakmai tanácsadó testület, amelynek feladata a könyvtárügy eszmei-politikai irányvonalának, könyvtárpolitikai célkitűzéseinek, fejlesztési terveinek, szervezeti alapkérdéseinek, gyűjtőkörének és állománygyarapításának, korszerű munkaszervezetének és módszereinek, a szakirodalmi dokumentációs munka problémáinak, a könyvtárosképzés és továbbképzés és a könyvtárközi együttműködés elvi

szakmai szempontból való megtárgyalása, a legkorszerűbb és a mi viszonyaink között legcélravezetőbb megoldások kidolgozása és a szükséges szakmai tervek, javaslatok és bírálatok elkészítése.

A könyvtárügy sajátos társadalmi funkcióinak és helyzetének ez a harmadik elgondolás felelt meg a legjobban. Az országos szakfelügyelet operatív hatásköre és a Tanács szakmai állásfoglalása így szervesen kiegészíti egymást. A magyar könyvtárügy egyik kulcskérdése, hogy ez a két központi tényező minél fejlettebb fokon végezze a maga feladatkörét, és minél összehangoltabban támogassa egymás munkáját. A kellő együttműködés hiánya, illetve a két tényező egyikének vagy másikának háttérbeszorulása óhatatlanul alacsonyabb elvi szakmai színvonalra és a könyvtári gyakorlattal való kapcsolat lazulására, vagy pedig a szakfelügyeleti kormányzati hatáskör összefogó erejének gyengülésére vezetne. Az összehangolt együttműködés és a szerepek kellő ellátása pedig szükségszerűen azt eredményezi, hogy a könyvtárügy önirányítása megerősödik, és az egész könyvtárügy helyi fontosságú, tárcán vagy intézményen belüli ügyből fokozatosan kormányzati szintre emelkedik.¹⁶

Ha nem is nyertek ilyen részletes kifejtést, de fontos és kielégítő azoknak a rendelkezéseknek beiktatása, amelyek a *főfelügyeleti és felügyeleti szervek feladatkörét, felelősségét és hatáskörét* szabályozzák, valamint az egyes könyvtárak viszonylagos *önállóságát* igyekeznek biztosítani. A felügyelet, főfelügyelet igazgatási feladatainak és felelősségének lerögzítése azért jelentős, mert eddig több területen mellékes, sőt elhanyagolható kérdésnek tekintették az ottani könyvtárak támogatását, a megfelelő helyiségekről és felszerelésről, a szükséges könyvvállományról és munkaerőlétszámról való gondoskodást. A könyvtár magára hagyottan próbálta igazolni létjogosultságát, és igyekezett kiharcolni nemegyszer magával a működési terület irányító tényezőivel szemben a tárgyi és személyi előfeltételeket. Valószínű, hogy a hatáskör és felelősség rögzítésével a felügyeleti, főfelügyeleti szervek a jövőben jobban gazdáivá lesznek a könyvtáraiknak, s gondoskodásukkal hozzájárulnak a könyvtárak helyzetének és működésének megjavításához.

Ezt célozza más oldalról a könyvtárak *viszonylagos önállóságának* előmozdítása is. Sok nehézség, vita, hátrány és hiba származott eddig abból, hogy a könyvtárak az őket magukba foglaló államigazgatási szervezeten vagy intézményen, vállalaton belül nem önállósultak kellőképpen. Költségvetésük, létszámuk, beruházási és felszerelési igényeik gyakran már a tervezésnél is háttérbe szorultak. Még inkább a rövidebbet húzták azonban a tényleges felhasználás során, mert a szerényen megállapított költségkeretet, létszámot, felszerelést vagy helyiséget részben vagy olykor egészben is más célra vették igénybe. Ezt igyekszik kiküszöbölni az új jogszabály akkor, amikor a könyvtárak költségkeretének és létszámának elkülönítéséről, a kinevezési jogkörökről, a könyvtárak áthelyezésének engedélyhez kötéséről kifejezetten rendelkezik. Ha a felügyeleti szervek felelősségtudata és gondoskodása, valamint a könyvtárak önállósága a végrehajtás során valóban fokozódik, akkor ezek együtt számottevő helyi erőforrásokat és lehetőségeket biztosíthatnak a könyvtárak további fejlődése számára.

Mint láttuk, a *hálózati elv* széleskörű bevezetése és a legfontosabb könyvtári hálózatok kijelölése alkalmas, korszerű szervezeti kereteket biztosít az összekapcsolt könyvtárak számára. A szervezeti összefogásnak már magában

¹⁶ Hegedüs András beszéde az Országgyűlés ülésén. Szabad Nép, 1955. nov. 16.

véve is szükségszerűen a hálózatba tartozó könyvtárak munkájának kibővülésével és minőségi megjavulásával kell járnia. A könyvtári hálózat emellett nélkülözhetetlen középfokú szervezeti fokozat a szakfelügyeleti, főfelügyeleti és felügyeleti irányítás és ellenőrzés, valamint az egyes könyvtárak között is. A konkrétan kijelölt 13 tudományos könyvtári hálózat, a 20 közművelődési hálózat, valamint a kialakítandó iskolai könyvtári hálózat és a kb. 17 szakszervezeti könyvtári hálózat a magyar könyvtárak zömét szervezett keretek közé foglalja. E hálózati kereteken kívül ez idő szerint csak az intézeti, vállalati szakkönyvtárak egy része, továbbá az egyházi, tömegszervezeti, egyesületi, szövetségi könyvtárak, valamint a párt és fegyveres testületek könyvtárai maradnak. Ezenkívül, hogy könyvtárügyünk hálózati rendszere lépést tartasson az élet követelményeivel, a népművelési miniszter felhatalmazást nyert arra is, hogy a szükséghez képest további új könyvtári hálózatokat létesítsen, vagy a meglevőket átszervezze, illetve megszüntethesse.

Ezek a könyvtári hálózatok a tagkönyvtárak számát, az ellátandó feladat méreteit és a kialakulás fejlődési fokát illetően természetesen igen különbözők. A fővárosi könyvtári hálózat és a megyei könyvtári hálózatok, valamint egyes egyetemek könyvtári hálózatai pl. már teljesen kialakultak, több-kevesebb ideje szervezeti egységként működnek. A tudományos könyvtári hálózatok zöme, valamint a szakszervezeti könyvtári hálózatok a kialakulás állapotában vannak. Néhány könyvtári hálózat szervezése (pl. a mezőgazdasági és erdészeti, az orvostudományi, a múzeumi és művészeti, a testnevelési, az iskolai stb.) még csak ezután, a most megszabott keretek között és határidőig megy végbe. Néhány (pl. a közgazdasági, államigazgatási, állam- és jogtudományi stb.) könyvtári hálózat megalakítását pedig nem is említi a határozat, holott nyilvánvaló, hogy megszervezésük éppen úgy szükséges, és az érdekelt könyvtárakra éppen olyan előnyökkel jár, mint a többié.

A kijelölt hálózatok általában jól illeszkednek a működési terület vagy az intézmény szervezeti adataihoz. Az ilyen könyvtári hálózat szervezeti felépítése egyszerű, rendszerint egyfokú, legfeljebb kétfokú, keretei, feladatköre, valamint összetétele szilárdnak tekinthetők (pl. az akadémiai, a tudományegyetemi, a levéltári, a testnevelési, a megyei stb. könyvtári hálózatok). Bonyolultabb felépítésű, rendszerint két vagy több fokú az olyan könyvtári hálózat, amelynek nagyszámú, néha több főfelügyeleti szervhez tartozó könyvtárak összefogása a feladata, (műszaki termelési, műszaki felsőoktatási, orvostudományi, mezőgazdasági és erdészeti, múzeumi és művészeti, iskolai, szakszervezeti stb. könyvtári hálózatok). Ezek egyike-másika (pl. a mezőgazdasági és erdészeti, a múzeumi és művészeti) túlságosan összevontnak tűnik, mintha nem a feladatok és a funkciók szoros rokonsága, hanem inkább igazgatási jellegű megfontolások zsúfolnák őket egyetlen szervezeti keretbe. Ezek megszervezésénél ügyelni kell arra, hogy a hálózaton belül a szakmai, tartalmi együttműködést az üres, formális, adminisztratív módszerek háttérbe ne szorítsák, vagy a bonyolult túlszervezés ne tegye nehezkessé a hálózat életét.

A törvény tervezete¹⁷ a hálózatok központi könyvtárai mellett a hálózatok feladataival és működésével kapcsolatos fontosabb elvi kérdések megválaszolására *könyvtári tanácsok* megszervezését javasolta. Ezt a minisztertanácsai határozat végleges szövege nem írja elő kötelezően. Pedig ezeknek a tanácsoknak a jó működése nagyon fontos. Feladatkörük hálózati szinten

¹⁷ L. a II. rész 8. pontját.

ugyanolyan, mint az Országos Könyvtárügyi Tanácsé országos szinten. E tanácsok keretében tisztázódhatnak elvileg a hálózatok sajátos problémái, és kerülhetnek kellő összhangba a felügyeleti (főfelügyeleti) szervek, a központi könyvtár, az alközpontok és tagkönyvtárak érdekei, tervei, álláspontjai. Szükségesnek látszik, hogy az egyes könyvtári hálózatok szervezeti és működési szabályzata a hálózati könyvtári tanács megszervezését és feladatkörét kötelezővé tegye.

Gondoskodik a törvény arról is, hogy az azonos feladatkörű könyvtári hálózatok (pl. tudományegyetemi hálózatok, a műszaki felsőoktatási és műszaki termelési hálózatok stb.) vagy azonos területen működő különféle könyvtári hálózatok (pl. a debreceni, szegedi, miskolci stb. könyvtárak) képviselőiből *hálózatközi, illetve könyvtárközi könyvtári bizottságot* lehessen szervezni. Az ilyen bizottságok hangolhatják össze az olyan azonos feladatkörű vagy az azonos területen tevékenykedő könyvtárak működését, amelyek idáig nem vagy csak alig vettek tudomást egymás működéséről. Egy-egy könyvtár mellett szervezendő bizottság pedig lehetővé teszi az olvasók érdeklődésének felkeltését és támogatását a könyvtár működéséhez és fejlesztéséhez. A könyvtárak csak ilyen korszerű szervezeti formákban, csak társadalmunk érdekelt rétegeinek tényleges bevonásával és tevékeny közreműködésével láthatják el feladataikat, tölthetik be funkcióikat.

Fontos könyvtárpolitikai intézkedése a törvénynek az azonos helyen létesült *kisebb közművelődési könyvtárak összevonásáról* szóló rendelkezés. Az egészen kis szakszervezeti, szövetkezeti, tömegszervezeti stb. könyvtárak nagy hátránya, hogy sem kellő fejlesztésükre, sem megfelelő gondozásukra nincs mód, így hamar kiolvassák őket, és anyaguk ki van téve az elkallódás veszélyének. Ezért célszerű ezeket a megfelelő területi (községi, városi) könyvtárnak átadni és helyettük az átadó szervhez rendszeres időközönként letéti könyvtárakat juttatni. Így az érdekelt olvasók rendszeresen cserélődő olvasmányanyaghoz jutnak, amellet a felelősséggel átvett és visszaadandó könyvállomány is jobban biztosítva van az elkallódás ellen. Ez a rendelkezés tulajdonképpen a hálózati elv előnyeit terjeszti ki olyan kis könyvtárak olvasóira is, akik a könyvtár kicsisége és tulajdonjogi viszonyai miatt abban egyébként nem részesülhetnének.

Az egész magyar könyvtárügy további munkája szempontjából jelentős, hogy az új jogszabály külön részletes rendelkezésekbe foglalja *nemzeti könyvtárunk*, az Országos Széchényi Könyvtár feladatkörét, funkcióit és hatáskörét. Korábban az Országos Széchényi Könyvtár feladata úgyszólván csak a magyarországi és magyar vonatkozású külföldi kiadványok gyűjtése, megőrzése és hozzáférhetővé tétele volt. Ez az elmúlt évtized során több irányban is számottevő mértékben kibővült. Így könyvtártudományi, bibliográfiai és módszertani tapasztalatai alapján elvi módszertani segítséget nyújt a többi könyvtár munkájához. Országos központi feladatként végzi a nemzeti bibliográfia és a folyóiratok repertórium szerkesztését, a központi címjegyzékek vezetését, a nyomdai kötelempeldányok beszolgáltatásának ellenőrzését és felhasználásának irányítását, az állami tulajdonba került könyvanyag tervszerű szétosztását, a külföldi könyvtárközi kölcsönzést, illetve cserét. Ezenkívül a könyvtárakban feleslegessé váló könyvekből könyvtárközi kölcsönzés, illetve további szétosztás céljaira könyvalapot létesít stb. E rendelkezések tehát részben már kialakult állapotokat véglegesítenek, részben pedig újabb kezdeményezéseket támasztanak alá. Együttvéve nemzeti könyvtárunk feladatkörét

és funkcióit korszerűen meghatározzák, központi szerepét és helyét a magyar könyvtárügyben nemcsak világosan kijelölik, hanem alapot adnak arra is, hogy ezt a vezető szerepet minél teljesebb mértékben be is tölthesse.

A legfontosabb rendelkezések között együttesen kell említést tennünk azokról, amelyek általában a *könyvtári munka tartalmával* (állománygyarapítás, nyilvántartás, használat, megőrzés, védelem, karbantartás) kapcsolatos főbb kérdéseket s ezen belül a *gyűjtőkörök* elhatárolását, a *dokumentációs tevékenység* rendezését és a *külföldi könyv- és folyóirat-beszerzést* és cserét szabályozzák.

Nagy jelentőségű annak kimondása, hogy minden könyvtár köteles állományát a gyűjtőkörébe tartozó kiadványokkal rendszeresen gyarapítani. A könyvtári hálózatoknak a működési területük könyvtári igényeinek ellátásához szükséges állomány egészének gyűjtésére kell törekedniök. Minden könyvtárnak széleskörű könyvtár-propagandát kell kifejtenie. E rendelkezések alapján minden könyvtár központi feladata a működési terület könyvtári igényeinek elemzése és felmérése, az állomány ennek megfelelő gyarapítása és hozzáférhetőbbé tétele, valamint az olvasók érdeklődésének felkeltése és megtartása minden alkalmas módon és eszközzel.

Itt nyerneket vagy nyerhetnek rendezést az olyan évek óta vajdúó kérdések, mint a *könyvtárak gyűjtőköre*, a *dokumentáció* és a *külföldi könyvbeszerzés*, amelyek eddig kielégítő megoldáshoz nem jutottak, bár ismételtén történt próbálkozás tisztázásukra. Idevágó részletes rendelkezéseket most sem tartalmaz a törvény, de e fontos problémák megoldását mégis két módon is jelentősen előbbre viszi. Egyfelől azzal, hogy kifejezetten biztosítja a szükséges felhatalmazásokat, másfelől pedig azzal, hogy tisztázza és megteremti a megoldáshoz szükséges előfeltételeket.

A *gyűjtőkört* vagy a *dokumentációs tevékenységet* azért nem lehetett eddig kielégítően rendezni, mert a megoldási tervek nem a hálózatokból és azok társadalmi funkcióiból indultak ki. Ma már nem egyes könyvtárak, hanem csak a könyvtárak egy-egy hálózatba összefogott rendszere lehet alkalmas és képes társadalmunk egy-egy fontos művelődési, termelési vagy kutatási tevékenysége könyvtári igényeinek az ellátására. Ebből következik, hogy nem egyenként az egyes könyvtárak, hanem a könyvtári hálózatok gyűjtőkörét kell meghatározni, s a dokumentációs intézményeket nem egyes könyvtárakba kell beolvasztani, hanem az azonos feladatkörű könyvtári hálózatba kell bekapcsolni. Továbbmenően a gyűjtőkör elhatárolásánál figyelemmel kell ugyan lenni a könyvállomány összetételére, de elsődlegesnek mégis a hálózat funkcióit kell tekinteni. A funkcióprofilot kell tehát alapul venni, s az állományi profilnak ehhez kell igazodnia.

A *dokumentációs tevékenység* szervezeti kapcsolatát, méreteit és módszereit is hasonlóképpen a hálózat szükségletei szabják meg. Ez az oka és magyarázata annak, hogy a törvény nemcsak a dokumentációs intézmények könyvtárakhoz való kapcsolásáról intézkedik, hanem egyben a megfelelő szakirodalmi tevékenységet szükség esetén ott is kötelezően a könyvtárak és könyvtári hálózatok feladatkörébe iktatja, ahol idáig dokumentálás nem folyt. Ezeknek megfelelően a gyűjtőkörök elhatárolása és a dokumentációs tevékenység meghatározása lényegében a könyvtári hálózatok feladatkörének és funkcióinak megállapításával megoldódik, s ezt a hálózatok egyedi szervezeti és működési szabályzata kellően rögzítheti is. Természetesen a szakfelügyelet feladata marad a hálózatok egyedi szabályzatában foglaltak össze-

hangolása, az indokolatlan vagy párhuzamos funkciók és gyűjtőkörök megszüntetése vagy egyeztetése.

A *külföldi könyv- és folyóirat-beszerzés* és *csere* könyvtárpolitikai szempontok szerinti elvszerű és tervszerű újrendezése is lehetővé válik, és ezzel tudományos könyvtáraink állománygyarapítása során biztosítani lehet, hogy a könyvbehozatalt a hálózatok egymás között kellő egyeztetéssel, tehát tervszerűen és takarékosan végezzék, az eddigi szűkkörű, egyoldalú és jórészt ötletszerű külföldi könyvcserét pedig országosan összeegyeztetett, irányított és ellenőrzött terv szerint kiszélesítsék és rendszeressé tegyék.

Utoljára maradt annak kiemelése, hogy a főbb rendelkezések között kellő helyet kap a *magyar könyvtárügy egész rendszerének* felvázolása és valamennyi jelentős típusának meghatározása is. E szerint nálunk a könyvtárak a fenntartó és a használat szerint lehetnek :

1. közkönyvtárak és
2. más jogi személyek tulajdonában levő könyvtárak.

Közkönyvtáraknak minősülnek

- a) az állami szervek és vállalatok,
- b) a szakszervezetek és egyéb tömegszervezetek,
- c) a szövetkezetek könyvtárai.

Feladatkör és gyűjtőkör szerint viszont a magyar könyvtárügy rendszere az alábbiak szerint alakul ki :

1. nemzeti könyvtár ;
2. általános tudományos és tudományos szakkönyvtárak, amelyek lehetnek

- a) általános gyűjtőkörű, országos jellegű tudományos könyvtárak,
- b) országos jellegű tudományos szakkönyvtárak,
- c) tudományági szakkönyvtárak,
- d) helyi jellegű (vállalati, intézményi, hivatali) szakkönyvtárak ;

3. közművelődési könyvtárak, amelyek lehetnek

- a) területi (állami) könyvtárak,
- b) szakszervezeti könyvtárak,
- c) egyéb közművelődési könyvtárak ;

4. iskolai könyvtárak, amelyek lehetnek

- a) tanulói könyvtárak,
- b) nevelői könyvtárak.

Ezenkívül az alaptörvény meghatározza a könyvtárakat a könyvtári hálózatban betöltött szerepük szerint is. A hálózatban a könyvtár lehet : hálózati központ, hálózati alközpont és tagkönyvtár. A tagkönyvtár lehet önálló könyvtár, letéti könyvtár, könyvállomás, műhely-, akna- stb. könyvtár.

E rendszerezéssel a magyar könyvtárügy egész felépítése világosan áttekinthetővé vált. Az egyes könyvtártípusok meghatározásával pedig sok eddigi zavar szűnik meg, sok indokolatlan, a szóbanforgó könyvtár, könyvtártípus, könyvtári hálózat feladatkörébe nem illő vagy azzal arányban nem álló törekvést előz meg vagy szerel le. Ezek megadják a lehetőséget arra, hogy

minden könyvtár világos meghatározást nyerjen a fenntartó, a tényleges feladatok, a funkciók és gyűjtőkör és a hálózatban betöltött szerep szerint. És ez a rendszerezés nemcsak a könyvtár típusának és szervezeti kapcsolatainak megállapítására alkalmas, hanem egyben hozzásegít annak az itt-ott mutatkozó egészségtelen törekvésnek a felszámolásához is, hogy egyes könyvtárak a könyvtár jellegét, szerepét és elnevezését illetően olyan látszatot igyekezzenek kelteni, ami nincs arányban sem a könyvtár feladatkörével, sem annak tényleges lehetőségeivel.

Kétségtelen, hogy az új könyvtári jogszabály tartalmilag úgyszólván teljes, a könyvtárügy csaknem valamennyi fontos részletét szabályozza, rendszerbe foglalja, illetve felhatalmazást ad a későbbi szabályozására. Néhány lényeges könyvtárpolitikai kérdéstről azonban nem tesz említést, és több fontos részlet nem kap benne jelentőségének megfelelő hangsúlyt és szövegezést. Ha ezek a *hiányosságok* az alaptörvény helyes intézkedéseire képest nem is számottevőek, mégis meg kell említeni őket, hogy a végrehajtás során pótolhatók vagy kiküszöbölhetők legyenek. Mindenekelőtt ki kell emelni azt, hogy a törvény nem foglalkozik sem a nyomdai *kötelezpéldányok* beszolgáltatásával és szétosztásával, sem a központi címjegyzék kiterjesztésével, sem a könyvtárak *belföldi kiadványokkal* való ellátásával, valamint a *Könyvtárellátó* kérdéseivel. Nyilvánvalóan azért, mert ezeket korábbi, érvényben hagyott jogszabályok szabályozzák, újabb szabályozásuk hosszadalmas előkészítést igényel, általában külföldön is külön jogszabályok intézkednek róluk, és különálló rendezésükre a megfelelő külön felhatalmazások biztosítva vannak.¹⁸

Egyes könyvtárakkal kapcsolatban ismételtlen említést tesz a törvény a könyvtárak *könyvtártudományi* munkájáról, főként bibliográfiai tevékenységéről, annak tudománypolitikai irányításáról és elbírálásáról. A könyvtártudományi munka azonban általánosan, mint a könyvtárak feladatkörének fontos része, hiányzik. Ugyanígy nincs utalás a vidéki egyetemi és megyei (járási, városi) könyvtárak *tájékönyvtári* feladataira, holott a tájanyag rendszeres gyűjtése és feldolgozása egyre inkább előtérbe kerül. Ezek a II. Könyvtáros Konferencián megtárgyalt tervezetben¹⁹ még szerepeltek. Fontos, hogy a végrehajtás ezt a hiányt pótolja, és a könyvtártudományi munka az elkészítendő szervezeti és működési szabályzatban megfelelő hangsúlyt nyerjen, mert egyébként a könyvtárak szakmai tudományos tevékenysége nehézségekbe ütközhet, illetve nem fejlődhet kellőképpen.

A törvény helyesen az Oktatásügyi Minisztérium feladatává teszi a könyvtárosok egyetemi *szakképzését*. Nem tartalmaz azonban semmilyen intézkedést a könyvtárosok alkalmazásánál megkívánható szakképesítésre. A könyvtárak munkájának színvonala nagymértékben függ a könyvtárosok szakmai képzettségétől, ezért lényeges, hogy az általános műveltségi és szakmai ismeretek színvonalának fokozatos emelkedését a továbbiakban könyvtár-típusonként megfelelő rendelkezések biztosítsák.

Az általános irányelvek, illetve intézkedések között nem szerepel a korszerűen kialakított könyvtári funkciók, feladatok, gyűjtőkör és szervezeti

¹⁸ A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 213/1951. (XII. 18.) M. T. számú rendelete tudományos célokra kötelezpéldány beszolgáltatásáról. Magyar Közlöny, 1951. 177. sz. 1952-es minisztertan. határozat 11. pont.

¹⁹ I. rész 5., X. rész 13–14., IV. rész 1. b., VI. rész 3. pont.

kapcsolatok *tartós jellegére* vonatkozó utalás sem, ami azért volna fontos, mert az eredményes könyvtári munka egyik előfeltétele az, hogy a könyvtár funkciói, feladatai, valamint gyűjtőköre és szervezeti kapcsolatai tartósan összhangban legyenek. Elmaradt a *könyvtári műemlék* fogalmának tervezett beiktatása is, pedig értékes régi könyvtáraink (épülete, felszerelése, állománya és annak eredeti elrendezése) megérdemelnék, hogy eredeti állapotban való megőrzésükről és fenntartásukról gondoskodjunk.

Végül a hiányosságok között rá kell mutatnunk a határozat legaggályosabb intézkedésére, amely kimondja, hogy a könyvtári hálózatok létrehozása és a kisebb állományú közművelődési könyvtárak egyesítése *létszám-emelkedéssel és költségtöbblettel* nem járhat. A könyvtári hálózatok kialakítása éppen úgy, mint a törvény számos más rendelkezésének végrehajtása is (pl. szakirodalmi dokumentáció, külföldi könyvcseré kiszélesítése, rendszeres állományellenőrzés stb.), többlet-feladatokat jelent, amihez a szükséges munkaerőket és költségeket csak kis részben lehet a meglevő keretekből kigazdálkodni. E többletfeladatok ellátása viszont aránytalanul nagyobb előnyökkel járna a könyvtárügy munkájának hatásfoka és minőségi színvonala tekintetében, mint a ráfordítandó munkaerő- és költségtöbblet. Éppen e többletfeladatok kielégítő elvégzése tenné lehetővé annak a viszonylagos lemaradásnak a felszámolását, ami a könyvtárügy terén egyéb művelődési lehetőségek (oktatás, film, rádió stb.) munkájához és támogatásához képest ma még kétségtelenül fennáll. Népgazdaságunk ezt a viszonylag nem nagy megterhelést — ha átmenetileg nem is, de a közeljövőben — feltétlenül elbírná. Éppen ezért aggályos az olyan intézkedés, amely ezt a lehetőséget kifejezetten és tartósan elzárja a könyvtárügy elől. Annál is inkább, mert egyes helyeken ezt a nyilván átmenetinek szánt korlátozást máris úgy igyekeznek értelmezni, hogy a minisztertanácsi határozat tiltja a költségkeret bővítését, a szükséges könyvtárosok beállítását. Holott az egyes tárcáknak megvan a lehetőségük arra, hogy könyvtáraik tényleges szükségleteiről gondoskodjanak.

3. *Megvalósítása*

A könyvtári törvény kerettörvény jellege, a rendezendő részletkérdések elvi és gyakorlati problémáinak kidolgozása, az elkészítendő különféle rendelkezések, szabályzatok nagy száma, a *megvalósítás, végrehajtás* munkáját számottevő mértékben megnehezíti, de egyben tartalmasabbá és érdekesebbé is teszi. A végrehajtás nem egyszerűen a rendelkezések alkalmazásából és ellenőrzéséből áll, hanem valóban olyan alkotó jellegű megvalósításról van szó, amely az elkövetkező évek során a megadott keretek és távlatok kitöltésével olyanná formálja és fejleszti a magyar könyvtárügyet, amilyent mai társadalmunk valóban igényel. A törvény tehát nemcsak rögzíti és általánosítja az eddigi fejlődés tényleges eredményeit és jó kezdeményezéseit, tehát nemcsak támasz, hanem egyben *megvalósítandó program* is, amely további fejlődésre ösztönöz.

A végrehajtás felülről lefelé *több lépcsőben* szervezhető meg. Mindenekelőtt a Népművelési Minisztériumnak az Országos Könyvtárügyi Tanács bevonásával el kell készítenie azokat a *szakfelügyeleti végrehajtási utasításokat*, amelyek a könyvtárügy egészét vagy nagy részét érintik. Azután az egyes főfelügyeleti szerveknek kell a szakfelügyelettel egyetértésben kiadniuk a

területükön működő könyvtártípusok számára a szükséges *működési* (szervezeti) *típus szabályzatokat*. Ezt követően célszerű lenne, ha az egyes könyvtári hálózatok, majd pedig az egyes könyvtárak készítenék el a szakfelügyelet és a főfelügyelet együttes utasításai alapulvételével a maguk *egyedi működési* (szervezeti) *szabályzatát*, amit a hálózati központok esetében a főfelügyelet és a szakfelügyelet együttesen bírálna felül. A hálózati tagkönyvtáraké pedig a hálózati központi könyvtár vezetője és a felügyeleti szerv elé kerülhetne jóváhagyásra.

Ezzel a lépcsőzetes megoldással lehetővé válik, hogy a kerettörvény a szabályozás teljes rendszerévé terebélyesedjék ki. Így a könyvtárügy jogi szabályozása egészében egységes könyvtárpolitikai célkitűzéseket és irányelveket, azonos alapelveket követhet, ugyanakkor rugalmasan, konkrétan juthatnak érvényre az egyes könyvtárak, könyvtári hálózatok, könyvtártípusok és felügyeleti szervek sajátos szükségletei is.

A *szakfelügyelet* részéről egy *összefogó* és néhány *különálló* végrehajtási utasítás kiadása és a megfelelő *típus szabályzatok* elkészítése látszik szükségesnek. Előreláthatóan külön végrehajtási utasítást kíván a könyvtári gyűjtőkörök meghatározása és a könyvtáraknak a megfelelő kategóriákba való sorolása, valamint a külföldi könyv- és folyóirat-beszerezés és csere szabályozása. Ezek általában részletesebb szabályozást igényelnek, és itt eleve számolni kell bizonyos további változásokkal, kiegészítésekkel. Valószínűleg összefogó végrehajtási utasításba csoportosíthatók a többi állandóbb jellegűnek ígérkező kiegészítő részletrendelkezések, mint pl. az egy helységben működő kisebb könyvtárak összevonásának gyakorlati lebonyolítása, a központi címjegyzékekkel kapcsolatos bejelentési kötelezettség, könyvtárközi együttműködés, belföldi csere és átkölcsönzés kérdései, a szakirodalmi dokumentációs munka konkrét rendezése, a könyvtárak elhelyezésének, áthelyezésének és építkezésének, a könyvtárosok képezésének és alkalmazásának a problémái, a jogi személyek tulajdonában levő könyvtárak felügyeletének szabályozása stb. Működési (szervezeti) típus szabályzatot kell készíteni a könyvtári hálózatok, az egyes könyvtártípusok számára. Szervezeti és ügyrendi szabályzat szükséges az Országos Könyvtárügyi Tanács számára. Ki kell dolgozni a könyvtárak statisztikai rendszerét és fejlesztési (létszám, költségvetési és beruházási) normáit is.

A végrehajtás második lépcsőjeként a *főfelügyeleti szervek* utasításainak kell a szakfelügyelettel egyetértésben elkészülniök, hogy az érdekelt minisztériumok (országos hatáskörű szervek) biztosítsák a könyvtári jogszabályok alkalmazását és végrehajtását a maguk területén. Szerencsés kezdeményezésként kell itt megemlítenünk azt, hogy az Oktatásügyi Minisztérium máris elkészítette és kiadta az egyetemi és főiskolai könyvtárak szervezeti szabályzatát,²⁰ úgyhogy egyetemi könyvtáraink idővesztés nélkül összeállíthatták és egymás között egyeztetethették egyedi működési és ügyrendi szabályzatukat.

Végül helyes volna, ha a végrehajtás harmadik lépcsőjében az *egyes könyvtárak* és *könyvtárhálózatok* az egyetemi könyvtárakéhoz hasonlóan kötelezően elkészítenék a *saját működési* (szervezeti) *szabályzatukat*. Ez lesz az illető könyvtár vagy könyvtári hálózat működésének alapja. Rendkívül fontos tehát, hogy az egyes könyvtárak és könyvtárhálózatok úgy készítsék

²⁰ Az Oktatásügyi miniszter 16/1956. (O. K. 4.) O. M. sz. utasítása az egyetemi és főiskolai könyvtárak szervezeti szabályzatáról. Oktatásügyi Közlöny, 1956. 4. sz.

el, hogy helyzetüket, lehetőségeiket helyesen tükrözze, feladataikat, funkcióikat, gyűjtőkörüket és szervezeti kapcsolataikat pontosan körülírja, vagyis a könyvtár, illetve a könyvtári hálózat számára világos program, a felügyelet és ellenőrzés számára biztos alap legyen az értékelésnél.

IV. Művelődéspolitikai jelentősége

Mindezek a megállapítások világosan mutatják, hogy a könyvtári törvény elkészítése és megjelenése valóban rendkívül nagy jelentőségű esemény a magyar könyvtárügy történetében. Vele lezáródik könyvtárügyünk forradalmi első, előkészítő évtizede, és megnyílik a tervszerű fejlődés új szakasza.

Könyvtárpolitikai jelentősége abban áll, hogy egyfelől hiánytalanul magában foglalja az első, előkészítő és alapvető fejlődési szakasz minden számottevő eredményét, másfelől világosan felvázolja a további fejlődés célkitűzéseit és lehetőségeit, kereteit és távlatait. Híven tükrözi a szocializmust építő magyar társadalom könyvtári igényeinek és szükségleteinek jelentkezését, a korszerű könyvtárpolitikai célkitűzések és irányelvek kialakulását, a könyvtári munka tartalmának és módszereinek gyökeres átalakulását, a megfelelő könyvtártípusok és szervezeti keretek kiformálódását, a forradalmi kezdeményező lendület mennyiségi eredményeit. Ugyanakkor bátran előrevetíti a további tervszerű, egységes és arányos fejlesztés célkitűzéseit és irányelveit, tartalmi, módszertani és szervezeti követelményeit, szellemi, személyi, anyagi előfeltételeit. Alapvető útmutatásokat és rendelkezéseket ad könyvtárpolitikánk és könyvtárügyünk egésze számára. Kijelöli a kormányzati irányító és ellenőrző, valamint a közvetlen felügyeleti szervek feladatait, jogait, kötelességeit és felelősségét. Hosszú időre világosan kitűzi könyvtárügyünk korszerű szervezeti és működési kereteit. Lehetővé teszi könyvtárhálózataink és könyvtártípusaink sajátos feladatkörének, funkcióinak, gyűjtőkörének, munkamódszerének és az együttműködés szükséges módszereinek meghatározását. A törvénybe foglalt széleskörű felhatalmazások révén végre rendezhetővé válik a könyvtárügy számos, régóta vajdúdó fontos problémája.

Egészben véve tehát egy évtizedes fejlődés sckirányú útkeresése és alapvetése, biztató kezdeményezései és már elért gazdag eredményei alapján sokoldalú, előrelendítő programot nyújt a magyar könyvtárügy korszerű, elvszerű és tervszerű kifejllesztése számára.

Kiemelkedő jelentőségű azonban *közművelődésünk egésze szempontjából* is. Művelődéspolitikánk egyre fokozódó szellemi és anyagi erőfeszítéseket tesz dolgozó társadalmunk rohamosan növekvő művelődési igényeinek a kielégítésére. Mai társadalmunk általános művelődési és szakmai szintjének emelkedésében máris fontos hivatást tölt be, s a jövőben még a mainál is nagyobb jelentőségű lesz a könyv, a könyvtár és a könyvtárügy. Az iskolai oktatás és nevelés, a film és a színház, a sajtó és a rádió mellett a könyvtár és a könyvtárügy az a széles tömeghatású művelődési alkalom és eszköz, amely társadalmunk egyre nagyobb tömegeit hódítja meg, teszi szellemileg gazdagabbá, emeli emberebb emberré és eredményesebb, jobb munkássá. Elvitathatatlan, hogy a dolgozók kultúrált társadalmának mielőbbi és minél magasabb szintű kialakításában korszerűen kifejlesztett könyvtárügyünk mennyiségileg többet, minőségileg jobbat tud nyújtani, így a könyvtári törvény és annak

eredményes megvalósítása művelődéspolitikánk hatásfokát csakugyan jelentős mértékben növeli.

Kétségtelen, hogy mind könyvtárpolitikai, mind művelődéspolitikai szerepének jobban eleget tudna tenni a könyvtári törvény, ha a magyar könyvtárügy hosszabb — mondjuk tíz- vagy húszéves — *távlati fejlesztési tervén* alapulhatott volna. Elvi alapjaiban, célkitűzéseiben ugyan lényegében akkor sem térne el a mostani kidolgozástól, megvalósítása azonban jóval könnyebb, egyszerűbb és gyorsabb lehetne, mert egy ilyen távlati fejlesztési terv a könyvtárügy jelentőségének felismerését és általános elismerését, s ennek egyenes következményeként a szükséges személyi és tárgyi előfeltételek biztosítását jelentené. Sajnos, erre ezúttal még nem volt meg a lehetőség. Nyilvánvalóan azért, mert a magyar könyvtárügy és könyvtárpolitika — vázolt nagy eredményei ellenére — saját maga sem jutott még el fejlődésének arra a fokára, hogy második ötéves tervén túl további távlati tervének kidolgozását is kellő alapoottsággal megindíthatta, és annak indokolt voltát általánosan magától értetődővé tehetné volna. Társadalmunk könyvtári igényeinek és szükségleteinek tudományos felmérése, a könyv, könyvtár és könyvtárügy társadalmi jelentőségének konkrét elemzése és tudatosítása éppen csak kezdetét vette. Teljes megismeréséhez, általános elismeréséhez még igen sok kutató munkára, a könyvtári munka további erőteljes fejlődésére, számottevő eredményekre és ezek széleskörű megismertetésére van és lesz szükség.

Éppen ezt a további, magasabb fokú korszerű szakmai kifejlődést, ennek alapos tudományos feltárását, valamint ezek nyomán köztudatunk és művelődéspolitikánk szemléletének megfelelő átalakulását alapozza meg és teszi lehetővé a könyvtári törvény. Hozzásegít ahhoz, hogy a könyvtárügy a maga számára és társadalmunk javára kivívhassa azokat az elvi, szellemi, személyi és dologi előfeltételeket, amelyek feladatai sikeres ellátásához nélkülözhetetlenek. Ez a kettős feladatkör teszi a könyvtárügy korszerű szabályozását kiemelkedő jelentőségűvé könyvtárpolitikánkban és művelődéspolitikánkban egyaránt.

KOVÁCS MÁTÉ

MÁTÉ KOVÁCS: THE AIMS, BASIC PRINCIPLES AND CULTURAL SIGNIFICANCE OF THE HUNGARIAN LIBRARY LAW

Hungarian librarianship has reached an important phase in its development this year. In March, 1956 a new Law and its Enacting Clauses were promulgated, which contain uniform provisions covering all the libraries in Hungary. These rules summarize the achievements hitherto attained and set the aims and extent for the future development of Hungarian librarianship. The Law determines the rights of the authorities exercising the administrative control and charges the Minister of Public Education with the professional supervision over all Hungarian libraries. This uniform supervision is of great importance, in view of the fact that the Hungarian libraries, some 18 000 in number operating at present in the country fall under the administrative control of about 20 different ministerial authorities.

The Library Law defines the concept, types and main tasks of the public libraries. It provides for library accommodation, transfer construction, equipment and budget, it circumscribes library collection fields, regulates the preservation and revision of library stocks, of training, employing and appointing of librarians and determines the drawing up and approval of statutes for the different types of libraries. The Law rules that smaller public libraries in the same locality be merged and so-called depository libraries (removal collections) set up in their place. It appoints the tasks and scope of

activity of the National Széchényi Library and defines the substance and methods of library work.

An important feature of the new Law is the creation of networks. The following networks are appointed : 13 scientific library networks, 20 regional public library networks, 17 trade union networks and one school library network. The more important networks are specified hereunder :

I. Networks of general-scientific and special-scientific libraries :

- A) Library Network of the Academy of Sciences ;
- B) University Library Networks, consisting of the
 - a) Library Network of the Lóránd Eötvös University, Budapest,
 - b) Library Network of the Lajos Kossuth University, Debrecen,
 - c) Library Network of the University of Szeged,
 - d) Library Network of the University of Pécs,
 - e) Library Network of the Karl Marx University of Economic Science, Budapest ;
- C) Network of the technical higher-educational libraries ;
- D) Network of technical libraries operated in the field of industrial production ;
- E) Network of agricultural and forestry libraries ;
- F) Network of medical science libraries ;
- G) Network of museum and art libraries ;
- H) Network of archival libraries ;
- I) Network of libraries operated in the field of physical culture.

II. Network of School Libraries.

III. Networks of Public Libraries, consisting

- A) of the Network of the Regional Libraries,
 - a) Municipal Library Network,
 - b) County Library Network ;
- B) of the Network of the trade-union libraries.

The Law authorizes the Minister of Public Education to organize additional library networks, if necessary. To support the Ministry of Public Education in its professional supervisory activity, a National Council of Librarianship has been assigned to the Ministry to act as an advisory organ, whose members, numbering 25, shall be appointed from among the country's leading librarians. An important chapter of the Law rules that documentary work should be more closely attached to that particular library to which it lies nearest in scope of activity.

The new Library Law terminates the first decade of democratic library policy in Hungary and opens up new vistas for the planned development of librarianship. From now on it seems to be warranted that Hungarian libraries, on the one hand closely allied to the domains whose library requirements they are assigned to meet, will — at the same time — be able to develop under uniform, centralized professional guidance and control.